

Нинослав Станојловић, проф. историје
Јагодина

КНЕЗ МИЛОЈЕ ТОДОРОВИЋ (1762-1832) И ЊЕГОВИ ПОТОМЦИ

Посвећено сенима Владимира–Влајчета Ђорђевића

Апстракт: Рад је посвећен бурном животопису Милоја Тодоровића, (1762-1832), трговца, фрајкорца, устаничког војводе, мирнодопског кнеза, високог чиновника Србије кнеза Милоша, али и његовим потомцима-сину Јевтимију-Јевти (1804-1869) мајору и окружном начелнику, унуку Александру-Аци (1847-1882), трговцу јагодинском, прауницима Милоју (1873-1921) судији и Милану (1875-1937), професору и директору јагодинске гимназије, чукунуницима Александру (1917-1944), официру Југословенске војске у отахбини и Ивану (1919-1943), студенту, као и чукун-унуци Нади (1913-1981), удату Брили, чија је ћерка Дубравка-Дуба(1940-1997), удата Бојнић, последњи потомак Тодоровића, Крстића и Брилија. Иако су по мушкој линији Тодоровићи изумрли, кнез Милоје има и данас потомке по женској линији, преко своје унуке Персиде (1854-1872), удате Хуфа, односно прауку Владана Хуфића (1872-1941), трговца и његових кћери, Косаре (1901-1988), удате Јосифовић, професора и Марије (1904-1979), удате Ђорђевић. Потомци Маријиног сина Владимира А. Ђорђевића (1939-2000), професора, син Александар, кћери Марија и Александра и унук Вукан, тренутно су последњи потомци знаменитог Милоја Тодоровића.

Преци гласовитог Поморавца Милоја Тодоровића, трговца, фрајкорског каплара, левачког кнеза, устаничког војводе, обер-кнеза јагодинске нахије, члана Народне канцеларије, депутирца, председника београдског и крагујевачког суда, потичу са Косова одакле су се, преко Црне Горе, где су извесно време живели, доселили у топличко село Бела Вода, код Прокупља или Урђуба, како су га Турци називали.

Након аустријско-турског рата 1737-1739. године, када су Турци поново успоставили власт над читавом Србијом, дошло је до друге велике сеобе српског народа, под вођством патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте. Управо у то време, по шкртим историјским подацима и породичној традицији, из Топлице, тачније из горе поменутог села Бела Вода у село Црнча код Јагодине, на обронцима планине Црни Врх, доселиле су се четири породице, узајамно родбински блиско повезане, доневши са собом, у нови завичај и своје старе крсне славе, Ђурђевдан и Светог Илију.

По именима и надимцима својих најстаријих и најугледнијих чланова, ове вишечлане породице понеле су следећа презимена: Павић, Трањић, Ђуковић и

Тодоровић. Управо у овој последње наведеној породици 1762. године родио се син, који ће ускоро на крштењу, у оближњем манастиру Јошаници, добити име Милоје.¹

Милоје Тодоровић (или Теодоровић, како је у неким документима писано његово презиме) имао је буран животопис. У младости се успешно бавио трговином, да би, након избијања новог аустријско-турског рата 1788. године, приступио добровољачком одреду аустријског официра Михаила Михаљевића, где је, заједно са Карађорђе Петровићем и осталим саборцима, остао до краја Кочине Крајине. Остало је забележено да је за показану храброст добио капларски чин. После Свиштовског мира 1791. године Милоје напушта фрајкор и враћа се у завичај, где је поново почео да се бави трговином, али је такође, као отресит и угледан човек, око 1803. године, био изабран за левачког кнеза, под чијом влашћу је била и област Белица.

Преживевши »сечу кнезова«, на лични позив самог Карађорђа, активно се укључио у припреме и почетак буне на дахије, која се убрзо претворила и у организовани устанак потлаченог српског становништва против османлијске власти.

Кнез Милоје је са војском која се пружала од Багрдана до Трстеника, учествовао у многим бојевима Првог српског устанка. Под његовом командом, између осталих, били су и кнезови и устаничке војсковође-Стеван Јаковљевић из Белушића, Јевта Станковић из Обрежа, Никола Бабовић из Грабовца, буљубаше Мијушко и Мијалко Шапоњић и други. Сви они, али и бројни незнани јунаци из јагодинске нахије, нарочито су се истакли у више јуриша из јагодинске нахије, којима је ослобођена Јагодина 1804. године, потом у биткама за ослобођење Крушевца и одбрану Делиграда 1806. године и многим другим окршајима са Турцима.

За успешно командовање и примерно лично јунаштво септембра 1811. године, Милоје Тодоровић добио је војводски чин. Остало је више података да су се војвода Милоје и његов први сарадник, кнез Јевта, током устанка, изузетно обогатили. Међутим, ако је то нека олакшавајућа чињеница, треба истаћи да су и остале српске старешине, током свих тешких и крвавих устаничких година, дошле до великог иметка.

Потписивањем Букурештанског мира 1812. године створена је нова ситуација у Србији. Након изласка Русије из рата са Турском, српски устаници остали су без моћног савезника, али не без и наде да ће у преговорима са Турцима добити можда и више од онога што је предвиђала осма тачка Букурештанског мира. Истовремено са покушајима да се дипломаатски реши новонастало стање, устаници су спровели и припреме за наставак ратих сукоба. Јуна 1812. године Милоје Тодоровић и Јевта Становић били су одређени да бране положаје код Гургусовца. Наређено им је да што пре изведу војску на ове положаје, али да избегавају сукобе са Турцима. Војвода Милоје и кнез Јевта су се до пролећа наредне 1813. године, више пута са гургусовачких положаја, враћали у Јагодину, где су обучавали нове војнике. Карађорђево наредбом да се главнина српске војске пребаци у Источну Србију, јер је то био најкритичнији део фронта, војвода Милоју је, почетком априла исте године, наложено да уреди шанац у Зајечару и истовремено пренесе препоруку тимочким кнезовима да сав народ са границе склоне у планине и да се клоне сукоба са Турцима. Уколико би Турци продрли преко границе, да настоји да их, уз помоћ устаника из других шанчева, врати натраг. Поред шанчева у Гургусовцу и Зајечару, Милоју је наређено да утврди шанац и у Врапогрнцима.

Јуна 1813. године, када је наставак борби са Турцима био изванредан, Карађорђе је наредио да се поправи већ постојећи и изгради нови шанац и у Јагодини. Тај задатак је такође добио војвода Милоје Тодоровић. Он је за почетак, морао да припреми јапију, тј. дрвени грађевински материјал, а градња новог јагодинског шанца требало је да почне, тек пошто сам вожд одреди његов положај.

До краја истог месеца све је ово урађено, као и постављање српских топова на гредама тавана напуштене хаџије у Јагодини.

¹ С. Мијатовић, БЕЛИЦА, Насеља и порекло становништва, књ. 30, Београд 1948., стр. 129-130; Изјава Владимира Ђорђевића, професора из Јагодине дата Нинославу Станојловићу 17. марта 1998. године.

Иначе, априла 1813. године Јагодина је била место састанка војда и највиђенијих српских војвода, на коме је прихваћен план одбране од Турака, на основу концепције Младена Миловановића, који се тим поводом жестоко сукобио са Карађорђем. Једна од одлука овог важног војног саветовања била је да војвода Милоје Тодоровић преузме команду у Гургусовцу, односно да буде под непосредним руководством Младена Миловановића, команданта југоисточног фронта. Али, почетком јуна исте године Карађорђе се, у Јагодини, опет састао са појединим устаничким старешинама, који су тада променили Младенов план о одбрани Србије. Убрзо је дошло и до нове жестоке свађе Младена и Карађорђа, после које се војд разболео и наредних петнаестак дана провео лечећи се у манастиру Јошаница.

Турски напад на Србију почео је средином јула 1813. године, када је 200.000 Османлија напало четвороструко слабију устаничку војску. У наредних пар месеци устанак је крваво угушен. Октобра 1813. године велики везир Хуршид-паша, командант турских трупа ушао је у Београд.²

Крајем септембра 1813. године војвода Милоје Тодоровић са породицом и великом групом устаничких старешина, међу којима је био и сам Карађорђе, прешао је у Аустрију и настанио се у манастиру Фенек. У овом фрушкогорском манастиру, коме је подарио чесму, која и данас постоји, Милоје је остао до почетка марта 1815. године, када се вратио у родно село. Наредних неколико недеља крио се по Црном врху, очекујући да поново букне устанак. Када је исчекивани устанак, на Цвети, исте године избио, Милоје се ставио на чело устаника из јагодинске нахије. Са рођеним братом Пантом, који се нарочито истакао јунаштвом у овом боју, разбио је турску војску на Таборишту, код Белице, и тако пресекао комуникацију турских гарнизона у Јагодини и Крагујевцу. Битка на Таборишту била је прва већа победа српске војске у Другом српском устанку.

По завршетку борби отпочели су дуги преговори кнеза Милоша Обреновића и новог београдског везира Марашли Али-паше. Велику улогу у овим дипломатским активностима одиграо је Милоје Тодоровић. Од првог сусрета српског књаза Марашлије у Њуприји, преко успешно окончаног усменог договора ове двојице око примирја у манастиру Јошаница, до слања првих српских депутација у Цариград, августа 1815. године, протекло је веома мало времена. У поменутој српској делегацији, која је уз помоћ руског посланика лепо примљена код султана Махмуда ИИ и том приликом добила акт, којим су и писмено потврђени услови примирја, био је и кнез Милоје Тодоровић. Приликом аудијенције код турског цара, кнез Милоје је добио на дар сабљу димискију, са сребрним корицама и ашу, проткану златом. Након месец дана, ова делегација се, успешно обављеног посла, вратила у Србију.³

После Другог српског устанка Милоје Тодоровић обављао је више одговорних дужности. Прво га видимо као члана Народне канцеларије, тј. првог суда обновљене Србије, на коју функцију је потврђен 29. фебруара 1816. године. Исте године, 30. априла потврђен је за кнеза нахије јагодинске, да би једно извесно време, током 1818 и 1819. године, био варошки кнез у Ваљеву, након чега поново одлази у Београд, на некадашњу дужност у Народној канцеларији.

Како кнез Милош није био задовољан радом већине чланова Народне канцеларије, који су приватне послове претпостављали државним обавезама, 24. априла 1824. године, поставио је кнеза Милоја Тодоровића за »непрестаног приседатеља суда«. Наредне 1825. године, 21. августа, Милоје добија »објављеније, како му се пуна власт

² М.Ђ. Милићевић, ПОМЕНИК ЗНАМЕНИТИХ ЉУДИ СРПског НАРОДА НОВИЈЕГ ДОБА, Београд 1888., стр. 716-717; Д. Јовановић, ЈАГОДИНСКА, ЊУПРИЈСКА И ПАРАЋИНСКА НАХИЈА У ПРВОМ СРПскоМ УСТАНКУ 1804-1813, Јагодина 1994., стр. 15-16, 32-33, 57-59, 61, 63-64, 68-72; Исти, ВЕЗЕ ПОМОРАВЉА И ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ У ПРВОМ СРПскоМ УСТАНКУ, Баштиник, бр. 6, Неготин 2003., стр. 154-156.; В. Стојанчевић, СРПСКА НАЦИОНАЛНА РЕВОЛУЦИЈА И ОБНОВА ДРЖАВЕ ОД КРАЈА ХВИИИ ВЕКА ДО 1839, Историја српског народа, В-1, Београд 1981., стр. 29, 58-63.

³ Д. Вукићевић, ГРАЂА ЗА ХРОНИКУ СВЕТОЗАРЕВА, књ. И., Светозарево б.г. (рукопис у ИАЈ), стр. 246; М. Гавриловић, МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ, књ. И, Београд 1908., стр. 201; М. Петровић, ФИНАНСИЈЕ ОБНОВЉЕНЕ СРБИЈЕ ДО 1842., књ. И, Београд 1898., стр. 130-131, 647.

над београдским пандурима даје«. У пролеће 1826. године кнез Милош је народну канцеларију преименовао у Београдски суд или Београдски магистрат. За првог председника Београдског суда био је постављен Милоје Тодоровић. Међутим, убрзо је премештен за члана Великог народног суда у Крагујевцу, где је остао наредне две године,

У јесен 1829. године поново га видимо као члана Београдског суда, да би ускоро био пензионисан као »совјетник«. По завршетку државне службе Милоје Тодоровић се вратио, на своје велико имање, у родно село Црнчу, где је, до краја живота, између осталог, о свом трошку издржавао основну школу.⁴

По сећању савременика кнез Милоје Тодоровић био је »висок, глават и плећат човек. Имао је велике веће и дуге бркове, црномањасте боје. Био је крупна стаса и имао повећи трбух. Кажу да је био тежак 100 ока. Носио је ћурак и везене чакшире. Добре коње је увек јашио. На коњу је имао кубуре, а о бедрима криву димискију«. Према речима устаничког хроничара умног полиграфа Вука Стефановића Карахића »од свију српски старешина с којима је војевао, хајдук Вељко је најволио слушати Вујицу и кнеза Милоја Тодоровића«.

У Јагодини и околини дуго су се препричавале легендарне приче о бројним посетама Хајдук Вељка свом побратиму у Црнчи. После вишедневних гозби двојица пријатеља силазили су ноћу у Јагодину и вијали Турке читаве ноћи по махалама, а у зору су се враћали и настављали да пију вино.

О породичном животу кнеза Милоја знамо толико да је у браку, са супругом Милосавом, имао једног сина Јевтимија-Јевту Тодоровића (1804-1869), чиновника од каријере. Милосава Тодоровић умрла је 7. септембра 1829. године у селу Црнчи, да би њене посмртне остатке, после Милојевог смрти, њихов син Јевта, пренео у породичну гробницу у манастиру Јошаници.

Кнез Милоје Тодоровић умро је 25. септембра 1832. године у родном селу. По последњој жељи сахрањен је у порти оближњег манастира Јошаница. На надгробној плочи, коју му је подигао син Јевта исклесано је Милојево попрсје, са сабљом у руци. Испод попрсја налазе се стихови урезани у каменој плочи, својеврсна кратка Милојева биографија. Поменути стиховани епитаф кнеза Милоја Тодоровића, чији је аутор његов син Јевта, гласи:

»Чуј отац од сина
На гробу т' спомена:
Ја на гробу твом
Не треба да ридам
Јер у срцу мом
Још твој понос имам,
Још ђенерала Михаљевића
Ти си каплар био
И Наполеон ти си с њиме био
Ка' војвода српски, с Карађорђем ти си
Разгонио Турке, те те слави вила,
У Цариград први за свој род ишао,
Жртвовао си живот, кроз беде си прошао,
Као члан савета скончао си лета
Нек' ти је вечна памет док траје света!«⁵

⁴ Б. Перуничкић, БЕОГРАДСКИ СУД 1819-1839, Београд 1964., стр. 19, 21-22, 247; Исти, ГРАД СВЕТОЗАРЕВО 1806-1915, Београд 1975., стр. 161; Исти, ГРАД ВАЉЕВО И ЊЕГОВО УПРАВНО ПОДРУЧЈЕ 1815-1915, Ваљево 1973, стр. 168-169; М. Радојчић, ЗНАМЕНИТЕ ЛИЧНОСТИ ВАЉЕВСКЕ НАХИЈЕ, Колубара, бр. 2, Ваљево 1992., стр. 193; В. Крстић,-Н. Петровић, ПРОТОКОЛ КНЕЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА 1824-1825, Београд 1973., стр. 64, 67, 72, 486; М. Петровић, н.д., стр. 137, 400, 590, 592, 595.

⁵ К. Ненадовић, ЖИВОТ И ДЕЛА ВЕЛИКОГ ЂОРЂА ПЕТРОВИЋА КАРА-ЂОРЂА И ЖИВОТ ЊЕГОВИХ ВОЈВОДА И ЈУНАКА, књ. II, Беч 1884., стр. 181-182; В. С. Карахић, ЖИТИЈЕ ХАЈДУК ВЕЉКА ПЕТРОВИЋА, Даница, Забавник за годину 1826., Дела Вука С. Карахића (репринт), Београд

Јевтимије-Јевта Тодоровић рођен је бурне 1804. године у селу Црнчи, од мајке Милосаве и оца Милоја, кнеза и устаничког старешине. О његовом животу до 1839. године, за сада, немамо података. Остаје претпоставка да је, као син имућних родитеља, био у прилици, да стекне одређено образовање, што му је омогућило успешну и дугу чиновничку каријеру.

Први, до сада, пронађени документ о Јевти је указ о његовом постављењу за писара среза темнићког округа јагодинског, датираним 11. марта 1839. године. Са ове дужности, одакле је често одлазио на испомоћ у начелство округа јагодинског, унапређен је за начелника среза темнићког, са чином поручника, 1. јуна 1841. године. Исте године, 29. октобра, постао је начелник среза левачког, да би 15. децембра наредне 1842. године, унапређен у помоћника начелника округа јагодинског, на којој функцији га је затекло унапређење у чин капетана, 11. фебруара 1843. године. Ову дужност обављао је у два наврата. Први пут, до 16. децембра 1844. године и други пут, од 2. марта 1854 до 5. фебруара 1856. године. У међувремену је од 17. децембра 1844 до 23. августа 1847. године био помоћник начелника округа рудничког, односно од 24. августа 1847 до 1. марта 1854. године, помоћник начелника округа крушевачког.

Своју чиновничку каријеру Јевта Тодоровић окончао је у Ћуприји, где је обављао дужност помоћника начелника и повременог вршиоца дужности начелника округа ћупријског, у периоду од 6. фебруара 1856 до 9. децембра 1858. године, када је пензионисан. Само годину и по пре тога, 2. јула 1858. године, унапређен је у мајорски чин. Занимљиво је да је на изборима за Малогоспојинску скупштину 1859. године мајор Тодоровић изабран за посланика среза ресавског, али је убрзо, после народног бунта, замењен Илијом Ђорђевићем из Дворишта.

После пензионисања Јевта је живео у селу Црнчи, на свом имању, које није запоставио ни за време своје државне службе, о чему сведоче његове бројне молбе да одсуства проведе у завичају.⁶

Нас основу записа са породичне гробнице и сећања потомака, јер су, нажалост, матичне књиге, које су се односиле на село Црнчу у XIX веку, нетрагом нестале, Јевта Тодоровић женио се четири пута. Са првом женом Настом, која је умрла 1841. године и сахрањена у Црнчи, имао је прерано преминулу ћерку и сина. Друга Јевтина жена Рада, родила му је двојицу синова, Љубомира и Александра. Старији Љубомир, рођен 1845. године, који је по свом славном деди кнезу Милоју, носио презиме Милојевић, био је одређен да оде на школовање, а млађи Александар, рођен 1847. године, да се посвети трговини. Нажалост, Љубомир Ј. Милојевић је изненада умро, у 19 години живота, 1864. године у Крагујевцу, као свршени матурант тамошње гимназије. О животопису другог Јевтиног сина, Александра, који је задржао старо породично презиме, у наставку.

Рада Тодоровић умрла је 24. марта 1852. године у Црнчи и сахрањена у манастиру Јошаници, у породичној гробници, као и Јевтина трећа супруга, Цвета и њихова малодобна ћер, које су умрле исте 1853. године. Јевта и његова четврта жена, Смиљана, имали су једно дете, ћер Персиду, о којој ће такође, бити више речи у наставку.

Јевтимије-Јевта Тодоровић умро је 16. марта 1869. године, у родном селу Црнчи, где је и сахрањен, као и његова последња супруга Смиљана, која је преминула 1906. године.⁷

1985., стр. 49; Д. Дачић, МАНАСТИР ЈОШАНИЦА, Параћин 1979., стр. 14-15; Запис са гробнице кнеза Милоја Тодоровића из порте манастира Јошанице.

⁶ АС, НОЈ, Ф ИИИ-504, 517/1839; Србске новине, Београд, 30. октобар 1841, стр. 366; АС, НОЈ, Ф И-271/1843; Србске новине, Београд, 18. децембар 1844, стр. 409; АС, НОЈ, РНИ 7/1849; Ф ИИ РН 81/1850; Љ.А. Поповић, ШЕМАТИЗАМ КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ 1839-1851, Београд 1999., стр. 66-68, 74, 83; Б. Перуничкић, ГРАД СВЕТОЗАРЕВО..., стр. 527; Исти, КРУШЕВАЦ У ЈЕДНОМ ВЕКУ 1815-1915, Крушевац 1970, стр. 460, 466, 468, 474-475, 482, 485; Исти, ГОРЊА РЕСАВА (ДЕСПОТОВАЦ СА ОКОЛИНОМ) 1804-1918, Београд 1989., стр. 563, 569, 608; Н. Трујић-М. Милојевић, РЕСАВА ПУТЕВИМА БОРБЕ И СЛОБОДЕ, Свилајнац 1986., стр. 54-55.

Александар Ј. Тодоровић, који се често, по очевом надимку, потписивао и Јевтић, рођен је 1847. године у Црнци, од мајке Раде и оца Јевтимија-Јевте. За разлику од старијег, рано преминулог брата Љубомира, коме је била намењена чиновничка каријера, Александар се определио за трговину, због чега се преселио у Јагодину. У вароши на Белици, на Малој пијаци, саградио је кућу, док му је локал био у доњој чаршији. Александар-Аца Јевтић-Тодоровић бавио се крупном трговином или болтом, како се онда називала, те је назив болтахија, осим занимања, био и његов други надимак.⁸

Александар Тодоровић, болтахија, венчао се у јагодинској цркви Св. Архангела Михаила, 30. јула 1872. године, са Катарином, старијом ћерком Макрене и Ђорђа Крстића, првог јагодинског апотекара, рођеном 15. августа 1855. године у Јагодини.

Катарина и Александар имали су двојицу синова, Милоја и Милана. Александар-Аца Тодоровић, трговац-болтахија, резервни официр народне војске и учесник српско-турских ратова 1876-1878. године, умро је 27. јула 1882. године у Доњем Штипљу, враћајући се са свог имања. Сахрањен је поред оца, у родном селу Црнци. Супруга Катарина, наживела га је скоро четири деценије и умрла је 18. јануара 1919. године у Јагодини.⁹

Милоје, старији син Кате и Аце Тодоровића, родио се 1. октобра 1873. године у Јагодини. Имењак знаменитог прадеде, основну школу и нижу гимназију завршио је у родном месту, док је више гимназијске разреде окончао у Првој београдској гимназији школске 1893/1894. године. Даље школовање наставио је на Правном факултету у Београду, на коме је дипломирао 1898. године. После краћег службовања у Београду, дипломирани правник Милоје А. Тодоровић постављен је за писара ИИИ класе у јагодинском првостепеном суду 1899. године. Ову дужност обављао је до 1903. године, када је унапређен у секретара И класе, да би 1908. године постао и судија у истом јагодинском првостепеном суду.

Милоје Тодоровић венчао се у Јагодини, 25. априла 1910. године са Лепосавом, ћерком Ристе Перовића, трговца из Требиња, рођеном 26. августа 1889. године у овом херцеговачком граду. Милоје и Лепосава Тодоровић, која је умрла 1951. године у Јагодини, у браку нису имали деце.

Дугогодишњи судија јагодинског првостепеног суда, резервни артиљериски мајор, учесник ослободилачких ратова Србије 1912-1918. године, страствени заљубљеник у лов, Милоје А. Тодоровић, умро је 16. маја 1921. године, у Јагодини, од запаљења бубрега.¹⁰

Милан, млађи син Катарине и Александра Ј. Тодоровића родио се 28. фебруара 1875. године у Јагодини. Након завршене основне школе 1886. године, уписао је нижу јагодинску гимназију, коју је завршио 1891. године. потом је пети и шести разред гимназије похађао, у периоду од 1891. до 1893. године, у III београдској гимназији, да би седми и осми разред гимназије, као и велику матуру положио у Другој београдској гимназији школске 1894/95. године. Прву годину Природно-математичког одсека Филозофског факултета Велике школе у Београду уписао је школске 1895/96. године,

⁷ Запис са гробница кнеза Милоја из порте манастира Јошанице и мајора Јевте М. Тодоровића из старог црначког гробља; Споменница Мушке гимназије у Крагујевцу 1833-1933., Крагујевац 1934., стр. 492; Изјава Владимира Ђорђевића...

⁸ Кућа породице Тодоровић, која је пре двадесетак година променила власника, постоји и данас у улици Сутјеска 18. Поменута улица је између два светска рата носила назив Кнеза Милоја.

⁹ ИАЈ, Протокол венчаних цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, бр. 5, стр. 83/63; Протокол умрлих цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, бр. 15, стр. 134/221; Матична служба СО Јагодина, Протокол умрлих цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, бр. 28, стр. 184/16; Н. Станојловић, РУМЉАНИН ЂОРЂЕ КРСТИЋ (1825-1885), ОСНИВАЧ ПРВЕ АПОТЕКЕ У ЈАГОДИНИ, Зборник Завичајног музеја Рума, ИИ, Рума 1998., стр. 66-68.

¹⁰ ИАЈ, Протокол крштених цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, бр. 12, стр. 67/303; СПОМЕНИЦА О СТОГОДИШЊИЦИ ПРВЕ МУШКЕ ГИМНАЗИЈЕ У БЕОГРАДУ 1839-1939, Београд 1939., стр. 462; Државни календар Краљевине Србије за године 1900-1914, стр. 41, 45-47, 214; Матична служба СО Јагодина, Протокол венчаних цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, бр. 10, стр. 114/76; Протокол умрлих цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, бр. 28, стр. 195/87.

тачније 1. септембра 1895. године, да би за кратко прекинуо студије, због служења војног рока, од 1. августа 1906. до 1. септембра 1907. године. Након тога наставља студије делом и у Греноблу, које је окончао завршетком предавања и последњим испитом 14. јануара 1901. године. Исте године, 7. фебруара, одбранио је и дипломски рад.

Каријера Милана А. Тодоровића, као и у случају његовог брата Милоја, била је дубоко везана за родну Јагодину. Професор-приправник за ботанику и хемију са технологијом у Мушкој учитељској школи јагодинској постао је 22. септембра 1901. године, да би 1. јула 1904. године био постављен за суплента у зајечарској гимназији. Са ове дужности, на којој је остао до 2. септембра 1905. године, а на захтев Сретена Ахића, поново је предавао исте предмете у Учитељској школи, као и на почетку каријере, уз назнаку да је од школске 1905/1906. године био и васпитач у интернату ове угледне просветне установе. Професорски испит из зоологије и ботанике са основама геологије и минералогije као и главних и хемије као споредног предмета положио је 5. фебруара 1906. године на Природно-математичком одсеку Филозофског факултета у Београду.

Све напред наведене наставне предмете, додајући и физику од школске 1909/1910. године, професор Тодоровић је предавао у Мушкој учитељској школи јагодинској до почетка Првог светског рата, када је мобилисан. Резервни пешадијски поднаредник Милан Тодоровић, носилац златне медаље за ревносну службу Балканским ратовима 1912-1913. године, постављен је за командира профијантске колоне ХВ пешадијског пука II позива. Приликом повлачења српске војске у јесен 1915. године, разболео се и након дужег лечења и скривања по Косову и Метохији, одлучио да се врати у Јагодину. Јула 1916. године, професор Тодоровић, је са већом групом угледних Јагодинаца, од стране аустро-угарске окупацијске војске, ухапшен и интерниран у логор Ашах, где је остао до краја 1918. године.¹¹

По повратку из логора, до 18. марта 1919. године обављао је дужност професора природних наука у Учитељској школи у Јагодини, да би 5. априла исте године био постављен за директора јагодинске гимназије. Истим указом директору Тодоровићу додељени су и следећи предмети: физика, хемија и јестаственица, које је предавао наредне две школске године.

Директор јагодинске гимназије Милан А. Тодоровић, због болести, пензионисан је 26. децембра 1924. године.

Милан А. Тодоровић венчао се 8. јануара 1912. године у Саборној цркви у Београду са Милком, ћерком Марије и пок. Иве Стражичића, чиновника, рођеном 20. јула 1890. године у Дубровнику. Венчани кум био им је Сретен Ахић, управитељ Мушке учитељске школе јагодинске.

Милка и Милан Тодоровић имали су четворо деце, кћер Наду и синове Љубомира, Александра и Ивана.

Најстарији Миланов син, Љубомир Тодоровић, рођен 23. маја 1914. године, умро је, од туберкулозе, 23. јануара 1916. године у родној Јагодини. Александар М. Тодоровић, рођен 7. јануара 1917. године у Јагодини, након завршене осморазредне гимназије у Ћуприји, уписао је Војну академију у Београду. Априлски рат дочекао је као пешадијски потпоручник. Током Другог светског рата борио се на страни четника Драже Михаиловића. Крајем октобра 1944. године, поручник Тодоровић је ухапшен од партизанских снага, у околини Раче, стражарно спроведен у Јагодину, где је заточен, у

¹¹ ИАЈ, Протокол крштених цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, бр. 13, стр. 9/92; СТО ГОДИНА ДРУГЕ БЕОГРАДСКЕ ГИМНАЗИЈЕ 1870-1970, Београд 1970., стр. 644; ЗМЈ, Фонд просвета-Јагодинска гимназија, К-8, Службени лист Милана А. Тодоровића, професора (за податке о каријери проф. Тодоровића још једном изражавам захвалност уваженој колегиници г-ђи Љубици Здравковић, кустосу-историчару ЗМЈ); Ј. В. Стојановић, ДВАДЕСЕТПЕТОГОДИШЊИЦА МУШКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ ЈАГОДИНСКЕ, Јагодина, б.г., стр. 41; Државни календар Краљевине Србије за године 1902-1914, стр. 54-55, 59, 61; Б. Петровић и др., СЕДАМ ДЕЦЕНИЈА УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У СВЕТОЗАРЕВУ, Светозарево 1969., стр. 181, 188; Д. Дедић, ПРИЛОЗИ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ОКУПАЦИЈЕ ЈАГОДИНЕ 1915-1918. ГОДИНЕ, Корени, И. Јагодина 2003., стр. 170.

подруму Клефишове виле. Незнаног дана у новембру исте 1944. године, без суђења, стрељан је у околини Јагодине. Гроб му се и данас не зна.

Смрћу поручника Александра М. Тодоровића, угасила се, по мушкој линији, породица Тодоровић, чији је родоначелник био кнез Милоје, јер је претходне 1943. године, 8. јуна, од туберкулозе, умро његов млађи брат Иван М. Тодоровић, студент Више трговачке школе, рођен у Јагодини, 23. маја 1919. године.

Нада Тодоровић, рођена у Јагодини 19. фебруара 1913. године, најстарије дете Милке и Милана Тодоровића, удала се у Београду за Дубровчанина Августина-Густава Брилија (1903-1969), дипломираног правника и једног од оснивача Београдске филхармоније и Музичке школе у Јагодини. Једино дете Густава и Наде Брили, била је Дубравка-Дуба Брили(Београд, 1940-Београд, 1997), удата Бојнић. Како ни она није имала деце, угасила се и ова, женска линија потомака професора Милана Тодоровића, чија је кћер Нада Брили преминула 1981. године у Београду и сахрањена је у гробници свог прадеде апотекара Ђорђа Крстића, на старом јагодинском гробљу.

Дугогодишњи професор Мушке учитељске школе јагодинске и директор јагодинске гимназије у пензији, Милан А. Тодоровић, умро је, од срца, у родној Јагодини, 31. августа 1937. године. Његова супруга Милка Тодоровић, позната активисткиња многих женских хуманитарних удружења у Јагодини између два светска рата, умрла је у дубокој старости 1978. године, до краја живота уверена да јој син, поручник Александар, живи у емиграцији.¹²

Иако су изумрли, по мушкој линији, потомци кнеза Милоја Тодоровића, преко његове унуче Персиде живе и данас у Јагодини.

Персида, рођена 12. априла 1854. године у Јагодини, била је најмлађе дете Смиљане и Јевтимија-Јевте Тодоровића, тадашњег помоћника начелства округа јагодинског. Удала се 16. маја 1871. године у Јагодини за Петра Д. Хуфу трговца јагодинског, рођеног 1838. године у Клисури код Костура у Грчкој. Персиди и Петру Хуфићу родио син Владан, 24. маја 1872. године у Јагодини. Само неколико месеци касније, 28. августа исте године Персида Хуфић је умрла у Јагодини. Њен супруг Петар Хуфић, трговац, који се ускоро поново оженио и добио са супругом Персидом, рођеном Радојковић две ћерке-Марију (1874-1968) и Олгу (1875-1961), умро је 27. септембра 1909. године у Јагодини.

Владан П. Хуфић (Јагодина, 1872-Црнча, 1941), трговац, са завршеном Трговачком академијом у Грацу, учесник ратова 1912-1918. године, у браку са Љубицом (Рача, 1880-Јагодина, 1958), рођеном Савић, имао је две ћерке, Косару и Марију. Косара-Коса (Црнча, 1901-Јагодина, 1988), по занимању професор француског и латинског језика, у браку са Драгићем Јосифовићем (Деспотовац, 1899-Јагодина, 1987), професором математике, није имала деце. Марија-Мара (Црнча, 1904-Јагодина, 1979) била је удата за Александра-Ацу Ђорђевића (Дубравица, 1888-Јагодина, 1975), председника Окружног суда у Зајечару. Једино дете Марије и Александра Ђорђевића био је син Владимир.

Владимир-Влајче А. Ђорђевић (Зајечар, 1939-Јагодина, 2000) радио је као професор немачког језика у јагодинској гимназији. У првом браку са Радмилом (1943) наставницом српског језика, имао је две ћерке, Марију и Сандру. Марија-Маја Ђорђевић (1969) је професор француског језика на Учитељском факултету у Јагодини, а млађа Влајчетова кћи Сандра-Саша (1970), удата, за Братислава-Багу Милошевића (1957) по професији је дипломирани историчар уметности. Њен син Вукан (2003) је тренутно најмлађи потомак кнеза Јевте Тодоровића.

¹² Ј. В. Стојановић, н.д., стр. 41; ЗМЈ, Фонд Просвета-гимназија, Указ о постављењу М. А. Тодоровића за директора јагодинске гимназије; Указ о пензионисању М. А. Тодоровића, директора јагодинске гимназије; ОД ЈАГОДИНСКЕ РЕАЛЧИЦЕ ДО ГИМНАЗИЈЕ У СВЕТОЗАРЕВУ 1869-1969., Светозарево 1969, стр. 127, 132; Б. Петровић, н. д., стр. 189-190; Матична служба СО Јагодина, Протокол венчаних цркве јагодинске Св. Архангела Михаила (препис из протокола Саборне цркве у Београду), стр. 195/38; Н. Станојловић, н. д., стр. 68-69; Протокол умрлих цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, стр. 10/35.

У другом браку Владимира Ђорђевића са Маријом (1956) економистом, родио се 1978. године, син Александар, виши медицински техничар-физиотерапеут.¹³

Прича о кнезу Милоју Тодоровићу и његовим потомцима није само прича једне угледне јагодинске породице, везане за завичај и своје корене. То је и прича о прошлости Црнча, Јагодине, Поморавља и Србије у протекла скоро два века, испричана кроз судбине чланова породице Тодоровић, и по мушкој и по женској линији.

Искренно се надамо да наш рад, посвећен кнезу Милоју и осталим Тодоровићима, представља вредан прилог проучавању стварања грађанске класе, односно друштвене елите у Србији XIX века.

¹³ ИАЈ, Протокол крштених цркве јагодинске Св. Архангела Михаила, бр. 6, стр. 55/150; Протокол венчаних..., бр. 5, стр. 69/50; Протокол крштених..., бр. 12, стр. 17/137; Протокол умрлих..., бр. 11, стр. 54/254; Казивања (изјаве) Марије и Владимира Ђорђевића дата Нинославу Станојловићу у периоду 1998-2004. године.